

BAKÓ ENDRE

A füzesek kósza dalosa

Az önreflexió Dutka Ákos költészetében

Dutka Ákos kései aratásnak emlegetett 1934-es verseskötvét Hevesi András így méltatta a *Nyugat*-ban: „A századvég után (...) ez a költészet szabadította öntudatra Magyarország egész ösztönéletét. Nem mindig tökéletes költészet ez, de úgy látszik, sorsdöntő.”¹ Ennél frappánsabban ma sem lehetne meghatározni e hullámzó mélységű, nem túl terjedelmes, de nélkülözhetetlen életművet, amely a maga szerény módján hozzájárult a XX. századi modern magyar líra felvirágzásához, elsősorban vonzó költőiségével.² Merésznek tűnik, de talán nem alaptalan az *Új Idők* névtelen kritikusanak állítása: „Dutka Ákos érdekes jelenség a modern magyar lírában. Ő Ady Endrének közvetlen elődje és egyenes utódja egyszemélyben. Ady Endre problémái már Ady feltűnése előtt megszólaltak Dutka Ákos lantján. Ady eruptív erejű lírája kellett azonban hozzá, hogy ezek a problémák az irodalom problémáivá váljanak.”³ Dutka később úgy nyilatkozott, hogy tudatosan kísérletezett a jambusok és trocheusok keverésével egy-egy „felcsattanó daktilussal a vers végén”, s nem kevesebbet állít, mint hogy „Ady csinálta is tovább elszántabb hittel és akarattal...”⁴ Mint később látni fogjuk, olykor kellő öntudattal, olykor csüggedten tekintett vissza művészi útjára. Az Osvát Ernőnek ajánlott *Deres harcosok vallomása* c. versben írja: „mi tudjuk álljuk, hogy mi tettük / szebbé a huszadik század magyarját”.

A vele foglalkozó írásoknak se szeri, se száma, sajnos azonban a szerzők többsége a *Holnap* antológiák (1908, 1909) kapcsán Ady szatellitjeként tárgyalja, s nem saját költészetéért nyúl kötetei után. A legnagyobb érdeklődés a *Holnap városa* c. regényes életrajzát (1955) övezte: fővárosi lapokban tíz kritika fogadta, nem szólva a vidéki reagálásokról és irodalomtörténeti forrásértékének későbbi elismeréséről. Ezzel szemben a verseinek viszonylag bő válogatását tartalmazó *Kallódó dallamok* c. kötet (1970) három kritikus érdeklődését keltette fel. A Dutkával foglalkozó kisebb-nagyobb írások

BAKÓ ENDRE (1938, Derecske) újságíró, irodalomtörténész. A KLTE magyar-történelem szakán szerzett oklevelet. Tanított, majd kulturális újságíró lett, tanulmányok, kritikák szerzője, kiadóalapító, a rendszerváltás után pedig a Hajdú-Bihari Napló főszerkesztője. A debreceni és a bihari irodalom specialistájaként tartják számon, e tárgyban több kötettel jelentkezett. Legutóbbi könyve: Irodalmi órvárosok – Írások és írók Debrecentől Nagyváradig (Várad–Méliusz, 2016).

az ismert életrajzi tényeket variáló dolgozatok, ilyen vagy olyan értékelés kíséretében, nem szaktanulmányok, amelyek a Dutka-vers geneziséét, alkatát, stílusát vizsgálnák. Félbemaradt pályakép, tehát nem tarto-

1. Hevesi András, A „Holnap” veteránja, *Nyugat*, 1934. I. 454–455.
2. A költőiséget mint esztétikai értéket nehéz fogalmilag meghatározni, inkább intuícióval, semmint rációval lehet megragadni.
3. Névtelen, Cédrusfa csellón, *Új Idők*, 1934. I. 696.
4. Dutka Ákos, Ami kimaradt a „Holnap városá”-ból, *Magyar Nemzet*, 1957. nov. 23. 7.

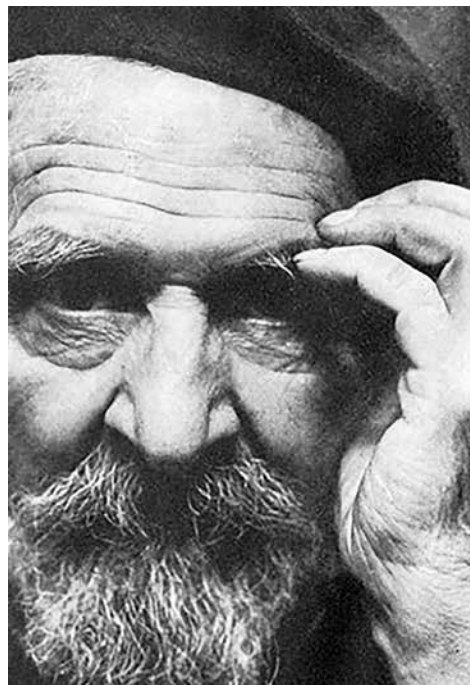
zik a szaktanulmány kategóriába Papp János három dolgozata sem, amelyek egy monográfia vázlatának tekinthetők.⁵ E sorok írója egy nagyobb tanulmányban az Adyval való irodalmi barátság szemszögéből tekintette át Dutka költészetét, de ebben sem a poétikai szempontok dominálnak, hanem a tematikai és mentalitásbeli rokon vonások és különbségek.⁶

Ezúttal az egyik jellegzetes, főleg késői Dutka-verstípussal, az önreflexív darabokkal foglalkozunk, ezek az alkotói szubjektumra, a szerzőre reflektálnak az önazonosság értékrendjének helyzettudatában. Dutka gyakran érezte, számba kell vegye: „a lelkünk, a szárnyunk, hogy hova jutott.” (*Uram, te akartad*) Ebben a verstípusban az Én a változó identitásprezentáció kényszerében vet számot önmagával, „predesztinált” költői szerepével, a vágyott teljesítmény elmaradásával, miközben a felelősséget nagyrészt a környezetre, a körülményekre hárítja. Költőnk „közöny és kaján kortársak sorfalán keresztül” hajtotta végre „a Sors parancsát”.⁷

*

Dutka a *Vallomások könyve* című kötetével lépett a nyilvánosság elé 1904-ben. Egy szenzibilis etikai fenomenén maszkját magára öltő lírai alany vágyakozik, szomorkodik, bölcsekedik itt, olykor Reviczky érzés- és szenzuális kultuszát folytatva, gyakran epikus áttételekkel vagy allegóriákkal. Többnyire megszokott hangulatok párája lengi be e költői kisvilágot. Az önálló költői egyéniség még tétován artikulálódik, a tradíció tisztelete visszaszorítja szabad kibontakozását, noha érezzük az érte tett erőfeszítést. Egyik darabjában „divatjamúlt, fakó daloknak” nevezi „rajongó verssorait”, de reménye, hogy „akad csak egy”, akinek révén „lassan, csendben szárnyra kelnek” a dalok. (Prológus I., Tüzek) Újdonság *A riporter* c. verse, mint a modern idők egyik jellegzetes figurájának irodalmi lenyomata, ami egyben stilizált önportré is: a robotos riporter valójában „az álmok rajongó álmodója”. S a stilizált önportré mellett (*Más bolondja*) feltűnik az első „számvetés-vers” (a *Dalok a rengetegből* ciklus I. tagja), már ekkor szükségét érezte az önmegvalósítással való beletörődő szembenézésnek: „Úgy leszorít a köznapiságba / A küzdelem, a harc, s a kenyér, / Sírva beval-

Dutka Ákos időskori képe

lom: a pénz örök átka / Nemcsak ez útig – a lelkemig ér.”

Költészete a következő években, (miközben megjárta Amerikát) fejlődésnek indult. Döntő hatással voltak rá Ady Endre „új dalai”, amiért súlyosan megbűnhődött: Ady-epigonnak kiáltották ki, pedig szuverén egyéniséggé nőtte ki magát! 1908-ban jelentkezett új kötettel. *A föld meg a város*

5. Papp János, *Dutka Ákos pályakezdése*, Békéscsaba, 1968, 16.; illetve *Dutka Ákos második pályaszakasa*, Békéscsaba, 1971. 16. A szerző *Dutka Ákos nagyváradai publicisztikája* címmel, uo., 1976. 12. folytatta a tanulmányok közlését, de aztán a munka valamiért abbamaradt, holott egyszeri Soros-támogatásban is részesült.

6. Bakó Endre, *Dutka Ákos és Ady Endre – Egy irodalmi barátság természetrajzához*, in *Rejtett vízjelek*, 2008.

7. Prológus *A Holnaptól Remetéig* c. kötethez, Békéscsaba, 1966. 9.

egy érzékeny költői lélek kitárulkozása.⁸ Nem forradalmi változásról van szó, a Sturm und Drang láza ismeretlen Dutka tudatában, de új hangokat próbálgat, mert tudja, hogy változás előtt áll a világ. Megszólaltatja magyar identitását (*Magyar elégia*), amitől elválaszthatatlan a tájhoz való kötődése: a Körös-vidék. Bihar érzésben, hangulatban feloldott tájképei senki másnál nem jelentkeznek oly plaszticitással.

A sokrétű élmények finom lélekrezdülések. Elégikus hangulatait, természeti benyomásait, a felesége (Magda) iránt érzett beteljesült szerelem örömét az impresszionizmus festői eszközeivel, ritkábban a szecesszió dekorativitásával fejezi ki. A feltűnően gazdag színvilág mellett feltűnik a századvég átmeneti pogányság-kultusza is, ami Dutka esetében sem kereszténység-ellenes gesztus (vallásos kötődését a *Názáreti éjszakák* ciklus őrzi), hanem „a magyarabb magyarság” deklarálása.⁹ Még szerelmi lángolásának hőfokát is atavisztikus vízióval bizonyítja. Amerikai kirándulásának emlékei és kultúrélmények is színezik tematikáját. Ez utóbbiak közé értjük a technikai- és az anyagiség-verseket: *A távíró, Arany kohók, Jön a vonat, A szesz, A szén, Új ekék*.¹⁰ Erősödik társadalmi érzékenysége, jelzi a nyomort, a kizsákmányolást, a kivándorlást, s ez a nyugtalanság elrugaszkodás a századforduló idillre hajló szemléletétől, méltán kelt újdonságélményt, ami hatással volt egyik-másik kortársára is.¹¹ A dolgok mélyebb szociális tartalmához azonban nem jut el, ahhoz az impresszionista optika elégtelen. Erősödött a költemények személyes hangoltsága, de ez olykor közelebb áll az általános alanyisághoz, mint a konkrét szerzői személyességhez.

*

A *Holnap* antológiák értékét és hatását az irodalomtörténet elsősorban a közös fellépés erejében látja, nem szabad azonban elfelejteni, hogy a szereplők – Ady vezérségének elismerése mellett – egymásra nemcsak barátként, hanem versenytársként is tekintettek. Dutka startja biztató: az első antológiában 15 verssel szerepel, őt csak Ady előzi meg (39). A második könyvben ugyancsak 15 verssel van jelen, akár csak Ady, Balázs Béla, Juhász Gyula. Emőd Tamásnak 13, Babitsnak 14, Miklós Jutkának 16 verse kapott helyet. Ez erő-

sen szubjektív, lokálpatrióta válogatásnak bizonyult. Ady mellett ugyanis Babits, Juhász Gyula, Balázs Béla is egyre ismertebb költő, a *Nyugat* állandó munkatársa, a váradiak azonban nincsenek az első vonalban. Dutka radikális lendülete megtört, szemléleti horizontja beszűkült, a privát szférába húzódott, így az átfogó konfliktus-harmónia viszony egyensúlya az utóbbi javára billent. Olaszországi élményeit idézi erotikus és kulturális motívumokkal, tengeren túli emlékeket versel, máskor bölcs szomorúsággal az elmúlás hangulatában ringatózik. Egy nagy ódában bihari kötődését deklarálja, mindezt csaknem hibátlan művészi eszközökkel.

Az olvasó most azt tapasztalja, hogy a versek többsége biográfikus fogantatású, önportré, morális öntudattal átszótt informatív állapotrajz, ami nem jelenti az esztétikai funkció feladását. Vagyis költőnk nem a létehez, a világhoz, az emberhez való viszonyát, hanem a maga helyét igyekszik meghatározni, költői pozícióját helyezi versei fókuszába. Az adys *Ajánlásban* írja: „...én örömeimet és bánataimat akartam szavakra váltani”. Majd mentegeti magát: „Az élettel való verekedésben kevés és rövid órák jutottak e szent játékra...”

Az első versben kissé fáradtan tekint vissza eddigi útjára: „S a bölcsék

8. A *lélek* szó sok versében fordul elő.

9. Komlós Aladár, *Tegnap és ma*, Bp., 1956. 233.

10. Adynál ez a tematika ismeretlen.

11. Máthé József szöveg-összehasonlítással bizonyítja Áprily Lajosra gyakorolt hatását: Áprily és a Nyugatosok, in *Ítk.*, 1995/2. 242–243.

békés, fáradt mosolyával / Köszöntöm harmincadik születésnapom.” (*Harminc év*) Öröme csupán az asszony, s gyermeke. Ugyanezt fejezi ki a *Kisvárosi zugból, Robinzon, Nyáresti ének, Öreg hajós vidám zsoltára*. Őszinte önjellemzést kapunk az utóbbi versből: „(...) voltam bús titkok kutatója, / sorsom síró sopánkodója, / ki menni készül s menni nem mer.” Megtorpanását érzékeli, de apatikusan tudomásul veszi. „Ki bánja már, ha megelőznek / Ügyes sajkások, kis kalózok...” (*Öreg hajós vidám zsoltára*). A kötetzáró költemény az önmegvalósítás mérlegelését léthelyzetté tágítja: „Voltam rikoltó napjöttét hívó / Kakasa harcos megsejtett időknék; / Kisváros ormán túl hangzott dalom, / Lábam mégis e homokba nőttek... // (...) És itt talál e kisváros során / A téli est, a nyári alkonyat, / S a szél hurcolja messi földeken / Eljátszott kincsem: egy-egy dalomat.” (*A kincs*)

Schöpflin Aladár költőnk új kötetében az előbbihez képest nagy fejlődést lát, mert magamagát éneklő őszintén, és eszközeivel biztosan bánik.¹² Lényeges kérdést tett fel az *Élet*, a katolikus világ irodalmi folyóirata. Andor József főszerkesztő emlékeztet rá, hogy Dutka a modern költőnemzedékkel indult, s nagy reményekre jogosított. De új kötete csalódást okoz: „...Talán a vidéki város szegényes miliője bénította meg szárnyalását, amit panaszosan említ, talán a komoly készütség és belső elmélyedés hiánya.”¹³

*

Dutka elszánt antimilitarista volt. Amikor 1913-ban az a veszély fenyegetett, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia beavatkozik a második Balkán-háborúba, így tiltakozott: „És nincs magyar polgárság, nincs magyar nép, amely felszólaljon, ordítson, tiltakozzon, fellázadjon, hogy nem, nem és nem kell háború, hogy minékünk semmi érdekünk, semmi közünk az öreg Nikita vakmerőségéhez, mi, Magyarország polgárai békésen dolgozni, élni és fejlődni akarunk (...) Minekünk már szavunk sincs, ha százezreket elvisznek közülünk a vágóhídra?”¹⁴ Rövidesen még ennél is rosszabb következett: 1914-ben a Monarchia kirobbantotta az első világháborút. Egyes magyar írók örök szégyene, hogy felcsaptak a Tisza-párti politika hadiszállítójának, s retorikus költeményekkel dicsőítették a háborút, mint ami ismét alkalmat adhat a magyar vitézség bizonyítására.

Voltak, akiket nem tévesztett meg a nacionalista tobzódás, Babits Mihály szavaival „az annexiók kéjvágy”. Ady, Babits, Tóth Árpád, Nadányi Zoltán, Szép Ernő, Kassák Lajos mellett ott állt Dutka Ákos is, aki az első pillanattól elítélte a háborút. A katasztrófa hatására újra a világ, a magyarság, Európa, egyszóval a valóság felé fordította tekintetét. Békevágyának hozadéka az 1915-ben kiadott kis kötete: *Az yperni Krisztus előtt*. Ezzel a 40 oldalas füzetrel kitűnően vizsgázott humánumból, emberségből, a szó egyetemes értelmében. Ő ugyanis nem csupán a magyar életet félti, a provence-i vagy walesi sebesültet éppúgy szánja, mint a húszéves bojtárt, Könyves Tóth Mihályt. A vérzős atmoszférában ez annál bátrabb gesztus, ha tudjuk, „a jó magyar hazafi” kritériumai közé tartozott az ellenség gyűlölete, s ez a költők számára is kötelező volt.

Békevágyát megerősítette két évvel később kibocsátott könyvében. Az *Ismerlek Caesar* nívós kötet. (1917) Ez sem vaskos gyűjtemény – noha a személység megint hátrább húzódott –, de fajsúlyos versanyaga révén erős vonásokkal ábrázolja a költő szellemi arcát. A passzivitás több költeményben aktivitásba fordul. Két fő szöveg válik ki a kórusból: az egyik a háborús pusztításnak az eddiginél is plasztikusabb bemutatása és egészen az Istenhez fellebbező szenvedélye-

12. Schöpflin Aladár, Dutka Ákos új verseskönyve, *Vasárnapi Újság*, 1912. 1056.
13. Andor József, Dutka Ákos új verseskönyve, *Élet*, 1913/6. 188.
14. d. á. = Dutka Ákos, *Megyünk Montenegróba, Új Nagyvárád*, 1913. ápr. 30. 2.

sebb, türelmetlenebb békesürgetés, a másik a forradalmi radikalizmus. A tömegek elégedetlensége beszüremkedett Dutka versvilágába. Az auktakt egy remek szonett, amelyben a „lírai hős” – itt most helyénvaló a szóhasználat – bízik benne, hogy sirály-sirámú vérző énekében majd magára ismer az Ember. (*Ki voltam én*) A kötetzáró darab szintén szubjektív önreflexió, keretbe foglalja a békeszimfóniákat, ugyanazzal a patetikus felhanggal, mint a nyitány, de ebbe újra belenyilall a kivetettség érzése, amit Dutka a harcosság hiányának tulajdonít. De bizalma töretlen: „Álljunk csak itt, s ez éji csendben / Ne szidj, hogy mért nem verekedtem / Öreg barátom jobb helyet neked. // Álljunk halálig énekelve, / Mint légió, kit Caesar kegyelme / Rómától messze, végekre vetett.” (*Beszélgetés az asztalommal*)

1917-re datálta egy később publikált versét, amely ugyan csak a kivetettséget jelöli meg a magasabb szárnyalás elmaradásának: „Szabad hajómon én, ki kincsrakottan / a végtelennel egyre csak vívódtam, / ketrecek közt ülök, szegény kárhozott.” (*Jaj, aki egyszer végtelenbe látott*)

*

Dutka világnézete a háború nyomasztó viszonyai között mind közelebb került egy szükségszerű forradalmi változás felismeréséhez. Nem meglepő, hogy 1918. október 31-én ott találjuk a nagyváradi forradalmi események sodrában: *Üdvözlégy nép* c. versét maga olvassa fel a Szigligeti Színház lépcsőjén.¹⁵ Egypár nap múlva elhagyja szülővárosát, mert barátja, Bíró Lajos államtitkár meghívta a Külügyminisztérium sajtóreferensének, amely állását nyugdíjazásáig megtartotta.¹⁶ Ez meglepő: a forradalmak alatt kinevezett tisztviselőket már az első ellenforradalmi kormány elbocsátotta, egyeseket felelősségre vont, többek között az egyetemi tanárnak kinevezett Babits Mihályt. Igaza lehet Hegedűs Gézának: Dutkát – apolitikus beállítottságú lévén – jobbról is, balról is elfogadták.¹⁷

Új kötetét, amely 17 évet váratott magára (*Cédrusfa csellón*, 1934), a költő egy utolsó erőfeszítésnek szánja. Akik további emelkedést vártak tőle, a beérést, főleg tágabb szemléleti horizontot remélve, csalódnuk kellett. A költemények nagyobb része korábbi termés, másrészt hiányzik egy-két

élet- és történelmi tapasztalatot szintetizáló darab. A jelent – az irredenta verseket nem számítva – mindössze néhány érintőleges reflexió képviseli, igaz, kemény hangon: (*A régi Ember siratója*) inkább az emlékek árnyas lugasába húzódik, magáról életét áttekintve múlt időben beszél „a múltján tűnődő krónikás kobold”: (*Voltam én is bokrétás legény*). Ebből ered a versteremtő helyzetek gondolati-érzelmi energiaforrása. Az első vers új, de némi meglepetésre *Utolsó vers* a címe, ami eleve az önkontroll szándékára utal: „Játszottam Szépség arany hajaddal, / tűnődtem néhány csendülő rímen, / batyumba gyúlt sok drága emlék, / be kár, hogy némán elviszem // (...) Fogytán a fény... a szürkületben / füttyürészve magam altatom, / a szörnyű vásárt, mely körém szövődött / nem értem – és nem is hallgatom. // Elmegyek szép csendben, úri göggel. / Most is, örökké mégis álmodom / azt a szebb és tisztultabb világot, / mit építetünk heten Váradon.”

E versnek eminens helye van az önábrázoló költemények arzenáljában, mert hiteles tükör, ellentétben azokkal a téves képzetekkel, amelyek egykori önmagát „vakmerő énekesnek” láttatják (*Pintyőke vigasztalj*), vagy hamis illúzióknak engednek: „Prófétának születtem s magyar

15. Nagyvárad polgársága tüntet a köztársaság mellett és a békéért, *Új Nagyvárad*, 1918. nov. 1. 1.

16. Gulyás Pál, *Magyar írók élete*, VI., 396–397.

17. Hegedűs Géza, *A magyar irodalom arcképcsarnoka*, Bp., 1993, Trezor Kiadó, 540–544.

vagyok, / Hazudni nem tudok, hát állok, hallgatok.” (*Hazudni nem tudok*) Egy-két radikális verse ellenére Dutka az elégius kontempláció, a sejtelmek, látomások és a familiáris idill költője, aki a végtelenben bujkál, „mindent sejtve, semmit se tudva.” (*Jaj, ki voltam*) S a kaland a Szépség bűvöletében történik: „Elmúlt a dal, a mosoly, minden, / örök a Szél, a Víz, az Isten, / és én a szépség el nem múló / időtlen életében hittem.” (*Elmúlt a dal...*)

Nemzedékét valami nagy „élet-várás” fűtötte, ami nem következett be, ezért ritéri hatalmába az emberben való erkölcsi csalódás, a pesszimizmus. Néha erőt érez magában, cédrusfa csellóján ugyan reszket a dal, de azért pengeti: „(...) Tudom, érzem, utam elhívottság, / mennem kell, bár messziről jövök; / hiába fednek némasággal olykor / önszínű ködök. (...)” (*Szűz ormok felé*) Máskor kétsége támad afelől, hogy költészete fennmarad-e az idő rostáján. Nem kényszeres tudatállapot ez, de valamiféle válságérzet, belső bizonytalanság visszatérő szimptomája: „November... most kérdezd meg magad, / mit művelt hát szíved, szád, kezed? / egy árva gyertyát horpadt sírodon / gyűjt majd vajon az emlékezet?” (*November*)

Sajnos a magyar sorskérdésekről nincs egyetlen Ady-mélységű költeménye sem, igaz, Dutka szerint „Nincs senki, ki meglelné a dalt, / hogy megmutassa a māt: a vert magyart.” (*Hazudni nem tudok*) Ami annak tűnik, az reális történelmi analízis híján afféle fátummal perlekedő, itt-ott retorikába csapó irredenta kesergés.¹⁸ (*Várad, Bihari ember szüreti nótája, Az én hazám, Levél a várad bodegába, Haza – az ifjúságba, Haza kell mennem* stb.) Ennek érzelmi háttere a trianoni békediktátum okozta fájdalom: Dutka számára Nagyvárad a mikrokozmoszt, de az univerzumot egyként jelentette, amely most elveszett. Szerelmi lírája és hangulatköltészete (enteriőrök, szonáták, vallásos etűdök) azonban nem veszít érzelmi gazdagságából és érzéki szépségéből. Dutka 10-15 darabbal hozzálát Bihar és Várad mitizálásához, ami számára még eleven, édesbús élmény, az olvasónak már irodalomtörténet – állapítja meg Bisztray Gyula.¹⁹ Írásban és szóban megvallotta a liberalizmus korának vállalását, *A Holnap* (és a még mindig vitatott) forradalmas Ady iránti hűségét, mindennek kétségtelenül volt világnézeti üzenete, hogy ne mondjuk, politikai kockázata. Gesztusokat tett az ellenfor-

radalmi rezsimnek is. Például konzervatív lapoknak dolgozott (*Új Idők, Budapesti Szemle*), elfogadta a valaha megvetett Petőfi Társaság meghívását, ráadásul egy félig-meddig diletáns erdélyi költőt, Kiss Menyhértet, Ady ádáz ellenségét méltatta székfoglaló beszédében.²⁰ Nemhiába vonta kétségbe Gyökössy Endre a modernitás iránti elkötelezettségét is, Pósa Lajos, Szabolcska Mihály, Kozma Andor rokonának tekinti.²¹

A korszakösszegzésnek szánt kötet megjelenése után sem némult el Dutka Ákos, de ritkán jelentkezett. Ő maga is érezte, a versekből kitekintő küzdő, szenvedő művész nem adekvát a szerző privát személyiségével. Nem akart hamis képet festeni magáról, de nem tudta megőrizni szubjektumának egységét, a hivatalnokkezisztencia és a művész-attitűd aszinkronba került. A helyzetből származó konfliktust képzelt énkettőzéssel anekdotikusan oldja fel: „A Titán, aki rangot sohse várt, / Fáradt szívével nagyságosra vedlett. / Ne irigyelje szegényt senki se, / Egy élet árán, hogy tanácsos úr lett. // Szívében él a garabonciás: / A csillagos, a bélyeges, a senki. / Ki sokat tanult, s egyet jól tudott, / Hittel és lánggal szeretni, szeretni. // (...) A régi

18. E darabok 1945 után nem láthattak nyomdafestéket, s minthogy nincs összes verseinek egybegyűjtött kiadása, ezek azóta is kallódnak.

19. Bisztray Gyula, Dutka Ákos: Cédrusfa csellón, *Magyar Könyvbarátok Diáriuma*, 1935. 10–11.

20. *Koszoru*, 1935. okt. 56–59.

21. Gyökössy Endre, Dutka Ákos: „Cédrusfa csellón”, 1934, in *Vasárnapok – hétköznapok*, Bp., 1938. 382–383.

Titánnak most Váradon / Alázattal és könnyesen jelentem: / Meg ne tagadjál ifjú cimborám, / Azért, hogy én íme, tanácsos lettem.” (A régi Titánnak)²²

Az 1944. március 19-i német bevonulás napján lemondott a *Friss Újság* főszerkesztői tisztéről, és kiköltözött máriaremetei tuszkulánumba.

*

Túlélte Budapest ostromát, a második világháborút, de évekig nem jelentkezett a nyilvánosság előtt, csak 1953-ban terelődött személyére a figyelem, amikor jelezte, hogy az *Elereszt a puszta* c. vers az övé, s nem Adyé, amint azt Földessy Gyula tévesen állította. Rövidesen szerződést köt vele a Magvető Kiadó, s 1955-ben megjelentette *A Holnap városa* c. regényes korrajzát, amely átütő szakmai és közönségsikert aratott. Még abban az évben tisztelői 60 példányban kiadták rotaprint technikával, *Remetei képeskönyv* címen, verseinek egy kis csokrárt, mely főleg virágverseket tartalmaz. A kis privát kiadványról a közvélemény nem szerzhetett tudomást, a nemzeti bibliográfia sem tartja nyilván. 1956-ban a forradalmat *Ember és magyar* versével köszöntötte: „Ha kell még én is veletek halok / Ha engedtek Ti szent fiatalok”²³

A költemény elkerülte a „vonalfelvigyázók” figyelmét, a költőnek nem esett bántódása, sőt 1957-ben a Magvető Kiadó gondozásában kijött egy gyűjteményes kötete *Fél évszázad viharában* címmel, amelynek egyharmada az új termés. Ebbe felvett csaknem minden darabot a *Remetei képeskönyvből*, így az *Új virágénekek* harminc etűdjét. A szerkesztő, Tóbiás Áron javára írjuk, hogy tért nyitott néhány satirikus költemény előtt. Elsősorban *Az épül a torony* címűre gondolunk. A könyv a lehető legrosszabb időben látott napvilágot, 1957 nyarán a közhangulat nem volt alkalmas arra, hogy költészete az irodalmi diskurzus centrumába jusson. Jellemző, hogy egyetlen névtelen recenzió fogadta. A pálya végén járó költő joggal teszi fel magának a kérdést *Költő voltam* c. versében, hogy hova jutott, mit váltott valóra fiatal álmaiból. Nemzedéke egy-két kivételtől eltekintve elvonult, magánya így felerősödik, megterhelve kétségekkel: vajon költőnek mondhatja-e magát? A választ mindig a hangulat modu-

lálja. Abban bízunk, hogy lesznek szívek, amelyekben visszhangra talál „néhány árva verssora”. (*Végrendelet*) Épp ezért igényt tart a költői rangra. (*Mit vinnék el?*) Az új idők megszálottjának nevezi magát, úgy érzi, újító érdemei vannak, azonban nem kap méltó elismerést: „És így maradtam koldusa koromnak”. (*Semper solitudo*) A mellőzöttség fájalmát büszkeséggel ellenpontozza. Ebben a hangulatban fogant *A marathoni futó*: „Tudtam: futhatok én bármilyen merészen / Másokért – Marathonba nem én érkezem. / Futottam mégis, hittel és dalolva / Egy félévszázad száz örvényin át.”

1965-ben válogatást bocsátott közre a Magvető Kiadó az immár 84 éves költő verseiből *A vénség balladája* címen. Három téma uralja a kis könyvet: a búcsú és számvetés, a feleség emlékezete és Várad idézése. Az életút mérlege minden versben ugyanaz, mint az *Ajánlás utolsó verseimhez* c. bevezetőben, szerény, de bizakodásra okot adó: „Tedd le fáradtan e kevés batyut: / a szíved, a szád, a fakó szavút / (...) Ereszd el némán e csendes verseket, / tudod, hogy lesz, ki értük emleget, / hiszen a könnyed, véred rajtuk ég: / egy élet ára, – s hidd el, ez elég.”

Csak szűk körben vált ismertté *A Holnaptól Remetéig* c. (1966) gyűjteményes könyve dr. Papp János szerkesztésében. Prológusa a végső számadás,

22. *Új Idők*, 1941. július 27. 107.

23. A vers a *Magyar Ifjúság* 1956. nov. 2-i számában jelent meg.

amelyről elmondhatjuk, Dutka tisztán, világosan látta magát, nem tetszelgett a zseni pózában, mint annyi más hozzá hasonló jelentőségű kortársa, ám joggal tartott igényt megújító szerepére, s azt is tudta, hogy Ady Endre zseniális költő, de ez nem jelenti azt, hogy más. „Nagy út »A holnap«-tól Remetéig / könnyben, közönyben taposni végig, / kaján kortársak sorfalán keresztül / töretlen hittel – bár sajgott veszettül – / meg nem hajolni, – csak azért is / a Sors parancsát végezni mégis. / Nem dicsőségért, – a szíven szavára // (...) csak olvassátok, ne unt közönnyel – / kíváncsin: egy Élet hogy is törött el – / de így született, ha nem mindig remekbe / a magyar vers megújult tiszta lelke.”

Érzelemgazdag, bensőséges, kulturált, értékekben bővelkedő életmű a Dutkáié, de nem tartozik a nagy költészet körébe. Annak titka a korlátlan szellemi szabadságban rejlik. Az irodalomtörténet jogos kérdése, hiányzott-e ehhez Dutka kellő talentuma, vagy a kor, a körülmények fékeztek, fogták vissza szárnyalását? Úgy véljük, elegendő tehetsége volt egy

magasabb röptű pályához, megvolt hozzá gazdag képzeletvilága és kifinomult költői eszköztára. A történelmi körülmények csakugyan nem jártak kedvében. De a lemaradás okai mégis elsősorban az ő személyiségében keresendők: a szolid kispolgári életformát választotta, amelyben lehetetlen a világ végtelenségének teljes költői átélése, az egyéniség széles lelki skálájának intenzív kifejezése. Sejtette ő is: „(...) Egy hosszú életet bús robotban éltem: / Pórázon tartott száz béklyós szabály (...)” (*A Nap felé*) Ifjú korában Ady hatására ott állt a pokol kapujában, de egyedül maradván visszalépett. Márpedig „Aki dudás akar lenni, / Pokolra kell annak menni...”